

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT ORQALI MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI

Majidova Diyora Zafar qizi

TAFU, 3-bosqich moliya yo‘nalishi talabasi. Toshkent shaxar Chilonzor tumani Gavxar ko‘chasi 1-uy
e-mail: diyoramajidova10@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va uning mintaqaviy rivojlanishga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mamlakatda raqamli infratuzilmani kengaytirish, elektron xizmatlarni rivojlantirish va axborot texnologiyalarini iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan. Mintaqalar kesimida raqamli tengsizlik muammolari, IT kadrlar yetishmovchiligi hamda texnoparklarning iqtisodiy faollikka ta’siri o‘rganilgan. Maqolada raqamli iqtisodiyot orqali mintaqaviy rivojlanishni jadallashtirishning samarali konsepsiyalari va amaliy takliflar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, mintaqaviy rivojlanish, innovatsiya, raqamli transformatsiya, elektron hukumat, IT-infratuzilma, raqamli tafovut.

KIRISH

Globallashuv va to‘rtinchi sanoat inqilobi davrida raqamli iqtisodiyot milliy rivojlanish strategiyalarining ajralmas qismi sifatida shakllanmoqda. O‘zbekiston ham bu jarayonlardan chetda qolmay, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida davlat boshqaruvi, iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarini raqamlashtirishni jadallashtirmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hududiy tengsizlikni kamaytirish, innovatsion salohiyatni oshirish hamda yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish imkonini beradi. Shu bois, raqamli iqtisodiyot orqali mintaqaviy rivojlanish konsepsiyasini ishlab chiqish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘shishini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi.

Raqamli iqtisodiyot - bu raqamli texnologiyalar, internet platformalar, ma’lumotlar bazalari va sun’iy intellektdan foydalangan holda yaratilgan yangi iqtisodiy tizimdir. OECD (2022) ta’rifiga ko‘ra, raqamli iqtisodiyot - bu barcha iqtisodiy faoliyat turlarida raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan, ishlov berilgan va tarqatilgan axborot oqimlariga tayanadi.

Raqamli iqtisodiyotning yuksalishi 21-asrning o‘ziga xos xususiyatlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar jamiyat va iqtisodiyotga ko‘p jihatdan ta’sir qiladi, shu jumladan yangi aloqa va hamkorlik vositalari orqali; xizmat ko‘rsatishning kuchli tarkibiy qismiga ega bo‘lgan yangi mahsulotlar; ma’lumotlarning iqtisodiy o‘shish omili sifatida roli; sun’iy intellekt (AI) yordamida vazifalarni avtomatlashtirish; va platformalar kabi yangi biznes modellarining paydo bo‘lishi. Shu sababli, raqamlashtirish bizning hayotimiz va birgalikda ishlash tarzimizni tubdan o‘zgartiradi. Bu butun jamiyat farovonligi va birlashishi uchun oqibatlariga olib keladi; shuningdek, barcha sohalaridagi korxonalar uchun samaradorlik, bandlik, ko‘nikmalar, daromadlarni taqsimlash, savdo va atrof-muhitga ta’sir ko‘rsatuvchi ta’sirlar

Jahon tajribasi (Estoniya, Janubiy Koreya, Finlyandiya) shuni ko‘rsatadiki, raqamli iqtisodiyot mintaqaviy iqtisodiy o‘shishni jadallashtirishning asosiy drayveriga aylanadi. U hududlarda ishlab chiqarish, xizmatlar, ta’lim va boshqaruv tizimlarining samaradorligini oshiradi.

Raqamli iqtisodiyot ikki xil turli tushunchalarni ifodalash uchun ishlatiladi. Birinchidan, raqamli iqtisodiyot – bu rivojlanishning zamonaviy bosqichi hisoblanib, u ijodiy mehnat va axborot ne’matlarining ustuvor o‘rni bilan tavsiflanadi. Ikkinchidan, raqamli iqtisodiyot – bu o‘ziga xos tushuncha bo‘lib, uning o‘rganish obyekti axborotlashgan jamiyat hisoblanadi. Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan global iqtisodiyot sharoitida raqamli iqtisodiyot o‘z rivojlanishining boshlang‘ich davrida bo‘lib, zamonamizning raqamli axborot bosqichiga o‘tishi atiga bir necha o‘n yilni tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoniga muvofiq, mamlakatda quyidagi ustuvor yo'nalishlar amalga oshirilmoqda:

- davlat boshqaruvida elektron hukumat tizimini joriy etish;
- raqamli infratuzilmani kengaytirish (optik tolali tarmoqlar, mobil aloqa, keng polosali internet);
- raqamli xizmatlar va to'lov tizimlarini rivojlantirish;
- IT-Park, Yashnobod texnoparki, Inno texnoparki kabi innovatsion markazlarni tashkil etish;
- raqamli kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra (Statkom, 2024), O'zbekiston aholisi 2020–2024 yillar oralig'ida internetdan foydalanish darajasini 54% dan 76% gacha oshirdi, bu esa raqamli iqtisodiyotning mintaqalardagi kengayishini ko'rsatadi.

Zamonaviy taraqqiyotning keyingi istiqbolida katta hajmli ma'lumotlar bilan ishlash texnologiyalari (Big Data), sun'iy intellekt, neyroteknologiyalar, kvant texnologiyalari, buyumlar interneti, robototexnika va sensorika, raqamli elektron platformalar, bulutli va mobil texnologiyalar, virtual va qo'shimcha reallik texnologiyalari, kraudsorsing, blokcheyn texnologiyalari, kriptovalyutalar va ICO, 3D-texnologiyalari singari raqamli texnologiyalar hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli iqtisodiyot hozirgi mavjud sohalarning yarmidan ko'prog'ida beqiyos o'zgarishlar keltirib chiqarishi ta'kidlanmoqda. Jumladan, Jahon banki ekspertlari fikricha, tezkor internetdan foydalanuvchilar sonining 10 foizga ko'payishi milliy iqtisodiyotlar yalpi hajmini har yili o'rtacha 0,4-1,4 foizga oshirish imkonini beradi. Dunyoda raqamli iqtisodiyot o'sishining sur'atlari yiliga deyarli 20 foizni tashkil etmoqda. Taraqqiy etgan davlatlarda raqamli iqtisodiyotning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 7 foizga yetgan. Ular hozirning o'zida raqamli iqtisodiyotning joriy qilinishidan juda katta naf ko'rishmoqda. Xususan, Amerika Qo'shma Shtatlari yiliga 400 milliard AQSh dollaridan ko'proq raqamli xizmatlarni eksport qilmoqda. Mazkur davlat yalpi ichki mahsulotining 5 foizidan ko'prog'i bevosita internet va axborot-telekommunikatsiya texnologiyalari bilan bog'liq sohalarga to'g'ri keladi. 2025 yilgacha AQSh sanoatni raqamlashtirishdan qo'shimcha 20 trln. dollar daromad olishi kutilmoqda. Bunday iqtisodiy samaradorlik, ayniqsa iste'mol tovarlari ishlab chiqarish (10,3 trln. dollar), avtomobil sanoati (3,8 trln. dollar) va logistikada (3,9 trln. dollar) yuqori bo'lishi ta'kidlanmoqda. Turli tadqiqotlar natijalari bo'yicha raqamli iqtisodiyotning dunyo iqtisodiyotidagi salmog'i 4,5 foizdan 15,5 foizgachani tashkil etadi. Jahon axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorida yaratilayotgan qo'shilgan qiymatning deyarli 40 foizi va blokcheyn texnologiyalari bilan bog'liq patentlarning 75 foizi Amerika Qo'shma Shtatlari va Xitoy Xalq Respublikasi xissasiga to'g'ri keladi.

Raqamli texnologiyalar mintaqalarning iqtisodiy faolligini oshirishda quyidagi yo'nalishlarda o'z aksini topmoqda:

- 1.Raqamli infratuzilma, yangi investitsiyalar va ish o'rinlarini yaratadi.
- 2.Elektron savdo platformalari, kichik biznes va startaplar uchun yangi bozor imkoniyatlarini ochadi.
- 3.Masofaviy ta'lim, viloyatlardagi yoshlarning raqamli kompetensiyasini oshiradi.
- 4.Elektron tibbiyot xizmatlar, sog'liqni saqlash sohasidagi hududiy tafovutni kamaytiradi.

BMT (UNDP, 2023) hisobotiga ko'ra, raqamli iqtisodiyot mintaqaviy yalpi ichki mahsulot (YaIM)ning 10% ga yaqin o'sishiga bevosita hissa qo'shadi.

O'zbekistonda mintaqaviy raqamli tafovut muammosi:

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish sur'ati mintaqalar kesimida notekis. Toshkent shahri va Samarqand viloyati IT sohasida yuqori salohiyatga ega bo'lsa, Qoraqalpog'iston Respublikasi va ayrim tog'li hududlarda internet tezligi va texnik infratuzilma yetarli darajada emas.

Bu esa raqamli tafovutni keltirib chiqarmoqda - ya'ni iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanishdagi tengsizlik degani.

Muammoni bartaraf etish uchun esa quyidagilar zarur:

- infratuzilma loyihalariga davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlarini kengaytirish;
- raqamli texnologiyalarni qishloq xo'jaligi, ta'lim, transport sohalariga integratsiya qilish;
- mintaqaviy IT-kadrlar tayyorlash markazlarini tashkil etish.

Maqolada ilgari surilgan ilmiy konsepsiya quyidagi asosiy g'oyalarga tayanadi:

- 1.Raqamli klasterlar.** Har bir hududda IT, ta'lim, biznes va davlat boshqaruvi o'rtasida o'zaro integratsiyani ta'minlaydigan markazlar tashkil etish;
- 2.Mahalliy innovatsion ekotizimlar,** ya'ni texnoparklar, startaplar, biznes-inkubatorlar faoliyatini mintaqada darajasida kuchaytirish;
- 3.“Smart-region” modeli,** ya'ni transport, energiya, sog'liqni saqlash va ekologiya tizimlarida aqlli boshqaruv texnologiyalarini joriy etish;
- 4.Raqamli ta'lim tizimi,** ya'ni har bir viloyatda IT-yo'nalishli oliy ta'lim muassasalarining filiallarini ochish.

XULOSA

Raqamli iqtisodiyot - bu O'zbekiston mintaqalarini modernizatsiya qilish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish uchun strategik imkoniyatdir. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish, kadrlar tayyorlash va hududlarda innovatsion muhit yaratish orqali mamlakatda iqtisodiy tenglik va raqobatbardoshlikni oshirish mumkin. Shu bois, raqamli iqtisodiyotni mintaqaviy rivojlanishning asosiy drayveri sifatida rivojlantirish milliy strategik ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O'zbekiston -2030” strategiyasi to'g'risidagi Farmoni, 2020-yil 5-oktabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi. Rasmiy hisobot, 2024-yil.
3. OECD (2022). Digital Economy and Regional Development. Paris: OECD Publishing.
4. World Bank (2023). Digital Transformation for Inclusive Growth: Central Asia Report.
5. UNDP (2023). Regional Human Development Report on Digital Inclusion.
6. To'xtayev B., Xolmurodova D. (2022). Raqamli iqtisodiyot asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
7. Statistika agentligi (2024). O'zbekistonning raqamli rivojlanish ko'rsatkichlari. Toshkent.